

Krzysztof Biel

Akademia Ignatianum w Krakowie [krzysztof.biel@ignatianum.edu.pl]

Nadzieja i własna skuteczność w procesie odstąpienia od przestępczości

Abstrakt: Proces odstąpienia od przestępczości sytuuje się między indywidualnymi wyborami człowieka a jego udziałem w szerszym życiu społecznym. Sukces zależy więc zarówno od czynników indywidualnych, jak i społecznych, które oddziałują na człowieka z zewnątrz. Wśród czynników subiektywnych coraz większą rolę odgrywa kategoria nadziei i własnej skuteczności. Badania wykazują, że osoby, u których zdiagnozowano wysoki poziom nadziei i własnej skuteczności, lepiej radzą sobie w sytuacjach trudnych i mają większe szanse na wyjście na prostą. Artykuł przedstawia badania przeprowadzone wśród 90 skazanych odbywających karę po raz pierwszy. Celem badań był pomiar poziomu nadziei i własnej skuteczności oraz wykazanie związku między zmiennymi. Połowa badanych osiągnęła wysoki poziom nadziei i własnej skuteczności, nadzieja zaś jest istotnym predyktorem własnej skuteczności.

Słowa kluczowe: Odstąpienie od przestępczości, nadzieja, własna skuteczność, readaptacja społeczna.

Zmiana paradygmatu badawczego w resocjalizacji przestępców stawia nowe wyzwania przed teoretykami. Zamiast pytać – co działa? stawiają pytanie – co pomaga przestępcom zerwać z przestępczością? Zwolennicy nurtu resocjalizacyjnego (rehabilitacyjnego) zwracają uwagę, że odstąpienie od działalności przestępczej nie przebiega linearnie, ale jest dynamicznym procesem reintegracji jednostki ze społeczeństwem. Nie może się opierać jedynie na podawaniu gotowych programów, ale wymaga większej znajomości samego procesu odstąpienia od przestęp-

czości (*desistance*) w szerszym kontekście ludzkich doświadczeń. Jak zauważa S. Farall „większość badań sugeruje, że zaprzestanie kariery przestępczej dokonuje się poza systemem sprawiedliwości. Znaczy to, że tylko nieliczni przestępcy zaprzestają popełniania przestępstw w wyniku interwencji ze strony systemu sprawiedliwości lub jego reprezentantów” (1995, s. 56). Znaczny wskaźnik powrotności do przestępstwa wskazuje, że działania podejmowane systemowo przez instytucje penitencjarne raczej zakłócają proces rehabilitacji skazanych, między innymi przez oddzielanie skazanych od ich rodzin, blokowanie kariery zawodowej czy powiększanie obszaru wrogości i sprzeciwu.

Wobec takich faktów duży nacisk kładzie się obecnie na konieczność uwzględnienia w rehabilitacji przestępców perspektywy odstąpienia od przestępczości (*desistance-focused model*). Konsekwencją takiego podejścia jest zmiana sposobu myślenia i działania wobec skazanych: „przedstawiciele instytucji penitencjarnych powinni postrzegać siebie nie tyle jako dostarczycieli zabiegów resocjalizacyjnych (co przynależy do ekspertów), co raczej jako pomocników w procesie zaprzestawania kariery przestępczej (właściwego dla przestępców)” (McNeill, 2006, s. 46).

Obecnie większość badaczy zgadza się, że odstąpienie od przestępczości to stopniowy i dynamiczny proces będący wynikiem interakcji między czynnikami natury wewnętrznej i zewnętrznej. Zwolennicy takiego podejścia utrzymują, że na ludzkie wybory ma wpływ strukturalny, sytuacyjny i kulturalny kontekst oraz podstawowe cechy osoby, która dokonuje wyboru. Farrall i Bowling (1999, s. 261) podają, że odstąpienie od przestępczości wynika z „wzajemnej zależności między indywidualnymi wyborami a wachlarzem sił społecznych, instytucjonalnych i społecznych działań, które pozostają poza kontrolą człowieka”.

Niniejszy artykuł ma na celu przyjrzenie się subiektywnym czynnikom sprzyjającym procesowi odstąpienia od przestępczości. Thomas LeBell i jego współpracownicy (2008) wskazują na cztery powiązane ze sobą obszary badań, które mogą dostarczyć wiedzy o subiektywnych czynnikach procesu *desistance*: nadzieja i własna skuteczność, wstyd i żal, internalizacja stygmatyzacji oraz kształtowanie alternatywnych tożsamości. W tym opracowaniu podjęte zostaną badania skoncentrowane na pierwszym obszarze, a więc na nadziei i własnej skuteczności.

Nadzieja

W teorii rozwoju psychospołecznego Erik Erikson definiuje nadzieję jako szczególne przeświadczenie jednostki o dwóch ogólnych i powiązanych ze sobą właściwościach świata: że jest on uporządkowany i sensowny oraz że generalnie jest przychylny ludziom. Jego zdaniem nadzieja leży u podstaw wszystkich procesów i interakcji z otoczeniem. W pierwszym roku życia dziecko uczy się zaufania do środowiska przez więź z matką i najbliższym otoczeniem. Charakter tych więzi powoduje, że albo nabiera ono zaufania do siebie samego (pozytywne więzi),

albo doświadcza lęków i niepewności (więzi negatywne). Pierwszy z ośmiu etapów rozwojowych określany jest przez Eriksona „ufność-nieufność”: Jego zdaniem nadzieja, czyli „pierwsza podstawowa siła życiowa oraz podstawa rozwoju ego, to wynik rozwiązywania konfliktu płynącego z pierwszej fazy przeciwieństw na drodze naszego rozwoju, a mianowicie przeciwieństwa między podstawową ufnością a podstawową nieufnością” (Erikson, 2002, s. 73). „Ufność-nieufność” zatem to etap zasadniczy z punktu widzenia rozwoju nadziei, jak i tego, w jaki sposób człowiek będzie postrzegał świat zewnętrzny i siebie samego. W miarę dorastania nadzieja wpływa na sposób rozwiązywania przez jednostkę kolejnych wyzwań. Erikson podkreślał ważność uformowania się wczesnej nadziei dla późniejszego rozwoju i funkcji kontrolnych osobowości, ale nie przedstawił rozwiniętego opisu treści i funkcji podstawowej nadziei u dorosłego (Trzebiński, Zięba, 2003, s. 7).

Mówiąc o wymiarze nadziei w życiu indywidualnym i społecznym, C.R. Snyder (1994, s. 535–542) wskazuje kilka istotnych przestrzeni, w których odgrywa ona istotną rolę. Pierwszą jest percepcja siebie i własnego doświadczenia. Ludzie charakteryzujący się wysokim stopniem nadziei mają bardziej optymistyczny obraz siebie, trudności traktują jak wyzwania i koncentrują się bardziej na sukcesie niż ewentualnej porażce. Drugą przestrzenią jest radzenie sobie z trudnościami oraz adaptacja. Osoby mające wyższy poziom nadziei szybciej przystosowują się do nowego środowiska i lepiej w nim funkcjonują. Nie boją się podejmować wielkich wyzwań, a w konfrontacji z sytuacjami stresowymi są bardziej stabilne i wytrzymałe. Trzecią przestrzenią są osiągnięcia. Istnieje pozytywna korelacja między wysokim poziomem nadziei a osiągnięciami w pracy, w relacjach społecznych i rodzinnych.

Nadzieja odgrywa więc ogromną rolę nie tylko w sytuacjach prób egzystencjalnych, jak strata, rozpad dotychczasowego życia, czy nowa sytuacja życiowa, ale również jest czynnikiem wpływającym na codzienne ludzkie wydarzenia, jak praca, zdrowie czy relacje społeczne.

Poczucie własnej skuteczności

Pojęcie poczucie własnej skuteczności wprowadził Albert Bandura, autor społeczno-poznawczej teorii zachowania.

Własna skuteczność to przekonanie o własnej zdolności zorganizowania i kontroli swojego zachowania w celu doprowadzenia do określonego, oczekiwanego przez siebie wyniku tego zachowania. Przekonanie o własnej skuteczności prowadzi do powstawania oczekiwań dotyczących osiągnięcia podjętego działania. Przy wyborze konkretnego zachowania odgrywają rolę: zgeneralizowana własna skuteczność – czyli ogólne przekonanie na temat własnych możliwości, oraz specyficzna własna skuteczność – przekonanie o własnej skuteczności związanej z wybranym zachowaniem w określonej sytuacji. Zdaniem Bandury (1989, s. 1176)

„istnieje coraz więcej dowodów na to, że osiągnięcia człowieka i jego dobrostan wymagają optymistycznego poczucia własnej skuteczności. Dzieje się tak, gdyż codzienna rzeczywistość społeczna jest przepełniona trudnościami. Istnieje wiele przeszkód, niepowodzeń, przeciwności, komplikacji, frustracji i niesprawiedliwości. Ludzie muszą posiadać zdrowe poczucie własnej wartości, aby podtrzymać wysiłek potrzebny do osiągnięcia sukcesu”.

W poczuciu własnej skuteczności można wyróżnić element siły, określający wielkość dążenia do poszukiwania rozwiązania danego zadania oraz element wytrwałości potrzebny do poradzenia sobie z zadaniem. Ten pierwszy jest bardziej „zaangażowany” w procesie motywacyjnym, drugi – w procesie działania, zwłaszcza w fazie podtrzymywania działania (Juczyński, Juczyński, 2012, s. 219).

Bandura zakłada, że motywacja, samopoczucie i osiągnięcia człowieka w większej mierze zależą od jego przekonań niż od rzeczywistych faktów. Jego zdaniem dopóki osoba nie jest przekonana, że jej działanie przyniesie pożądane skutki, przejawia niską motywację do działania i nie wzmacnia wysiłku w obliczu napotkanych trudności. Stąd bardziej trafnym predyktorem zachowania człowieka są jego przekonania na temat własnych zdolności niż poziom zdolności faktycznie przez niego posiadanych: „to, o czym ludzie myślą, w co wierzą i co czują wpływa na to, jak się zachowują” (Bandura, 1986, s. 25).

Poczucie własnej skuteczności różnicuje ludzi w zakresie myślenia, odczuwania i działania. Mianowicie, im silniejsze przekonania dotyczące własnej skuteczności, tym ludzie stawiają sobie wyższe cele i tym silniejsze ich zaangażowanie w zamierzone zachowanie nawet w obliczu trudności i porażek (Juczyński, 2000, s. 11).

Nadzieja i poczucie własnej skuteczności w resocjalizacji

Pojęcia nadziei i własnej skuteczności znalazły się w ostatnich latach wśród ważnych czynników warunkujących proces odstąpienia od przestępczości. Interesującej wiedzy dostarczają badania przeprowadzone przez Burnetta i Marunę (2004, s. 396–399) na grupie 130 mężczyzn ze Szkocji. Prospektywne ilościowe podejście pozwoliło autorom na określenie związku nadziei i własnych przekonań na temat powrotności do przestępczości a procesem odstąpienia od przestępczości. W pierwszej fazie badań, przeprowadzonej tuż przed opuszczeniem zakładu karnego, 80% badanych stwierdziło, że chcą wyjść na prostą, ale tylko 25% badanych było całkowicie przekonanych o sukcesie ich zamiarów, natomiast 14% określało sukces jako prawdopodobny. 5% badanych było całkowicie przekonanych o tym, że nie chcą zaprzestać popełniania przestępstw i mają zamiar wrócić do przestępczości. Wreszcie 14% badanych wyrażało niepewność co do przyszłości, uważając że wszystko jest uzależnione od różnych okoliczności, jak podjęcie pracy, powstrzymanie się od stosowania środków odurzających czy pojednanie się z najbliższymi.

Kolejna faza badań została przeprowadzona kilka miesięcy po opuszczeniu zakładu karnego (N=97). 40 badanych nie popełniło w tym czasie żadnego przestępstwa, natomiast 57 wróciło do przestępczości. Analiza wyników poziomu nadziei wśród badanych pozwoliła na wyodrębnienie 5 kategorii osób (wyniki mieściły się w przedziale od 0 do 20). Najwyższy poziom nadziei (wynik 19–20) uzyskało 14 badanych określonych jako Zdecydowani, 22 skazanych to Optymiści (wynik 16–18), dalej grupa Niezdecydowanych (23 osoby) z wynikiem 12–15, Pesymiści (21 osób) z wynikiem 7–11 i wreszcie Sceptycy (17 osób) z wynikiem od 0 do 6 punktów. Autorzy wnioskują, że poziom nadziei ma związek z powrotem do przestępczości, co jest właściwe zwłaszcza dla grup Niezdecydowanych, Pesymistów i Sceptyków.

Przeprowadzona 10 lat później kolejna faza badań pokazała, że poziom nadziei pozostaje niezmiennie ważnym czynnikiem w procesie odstąpienia od przestępczości. Autorzy stwierdzają, że badani, którzy mają wysoki poziom nadziei, potrafią sobie lepiej radzić w sytuacjach problemowych. Niemniej jednak piętrzące się problemy społeczne, jak bezdomność, strata bliskiej osoby czy znaczne ubóstwo powodują, że poczucie własnej skuteczności i optymizm działania mogą tracić na znaczeniu. Konkluzja z badań zawiera się w stwierdzeniu, że jeśli dana osoba nie jest narażona na zbyt wiele problemów społecznych, nadzieja na przyszłość wydaje się odgrywać znaczącą rolę w przewidywaniu sukcesu nawet dziesięć lat po opuszczeniu zakładu karnego. Natomiast w obliczu wielu egzogennych problemów społecznych postawy i wewnętrzna motywacja osoby mogą zostać przytłoczone przez rzeczywistość.

Znaczenie nadziei, szczególnie w początkowym stadium procesu zmiany, podkreślają także Weaver (2014, s. 11) oraz Farrall i Sparks (2006, s. 13). Ich zdaniem, we wczesnej fazie procesu odstąpienia od przestępczości nadzieja odgrywała pozytywną rolę w znalezieniu i utrzymaniu pracy skazanych, odbudowaniu pozytywnych relacji partnerskich czy też ukończeniu programów resocjalizacyjnych lub terapeutycznych. Ponadto pozytywne wsparcie emocjonalne ze strony otoczenia oraz zaangażowanie na rzecz społeczności wzmacniało poczucie nadziei na sukces.

Pozytywny wpływ nadziei widoczny był również u osób wychodzących na prostą w longitudinalnych badaniach Farralla i Calverleya. Autorzy zwracają uwagę, że nadzieja była najsilniejszą pozytywną emocją we wczesnej fazie procesu odstąpienia od przestępczości. Nadzieja „zapewnia im wizję, że alternatywne, ‘normalne’ życie jest zarówno pożądane, jak i, ostatecznie, pod warunkiem że pokonają przeszkody i niepewności, które pozostają możliwe. Aby nadzieja była znacząca, pożądany przedmiot lub sytuacja musi na pewnym poziomie wydawać się osiągalna” (Farrall, Calverley, 2005, s. 192–193). Zgodnie z przekonaniem Simpson (2004, s. 441), nadzieja ma w sobie komponent działania, co sprawia, że człowiek będzie starał się ją podtrzymać. Służą temu trzy typy działania, które są widoczne w procesie odstąpienia od przestępczości: po pierwsze, działanie w celu podtrzymania nadziei (np. unikanie grup przestępczych czy niepowracanie do nałogu);

po drugie, ponowna ocena własnych nadziei w sytuacji zmiany okoliczności życia (np. akceptacja zakończenia związku czy dymisja z pracy); wreszcie po trzecie, uznanie, że nadzieja może zależeć od działań, których człowiek nie podejmuje (jak unikanie pewnych miejsc czy ludzi) (Farrall, Calverley, 2005, s. 193).

Na polskim gruncie wagę nadziei i orientacji pozytywnej w procesie readaptacji społecznej podkreślają m.in. A. Fidelus (2012) czy A. Kieszkowska (2012).

Gdy chodzi o własną skuteczność, badania dowodzą, że wyraźnie różnicuje ona recydywistów od skazanych, którzy skutecznie podjęli wysiłek odstąpienia od przestępczości, przy czym nie zanotowano wyraźnych różnic ze względu na płeć. Oznacza to, że własna skuteczność odgrywa ogromną rolę zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn. Jednostki, które wyszły na prostą, były bardziej otwarte na zmianę, miały nadzieję na sukces i większe poczucie sprawstwa i kontroli nad swoim życiem. Postrzegana własna skuteczność ułatwiała im wyznaczanie sobie celów, zaangażowanie oraz wytrwałość wobec przeciwności i komplikacji występujących w procesie odstąpienia od przestępstwa. Własna skuteczność motywuje do działania na rzecz własnego dobra (Friestad, Skog Hansen, 2010, s. 295; McIvor, Trotter, Sheehan, 2009, s. 357). Hannah-Moffat (2003, s. 45) stwierdza, że „skuteczny plan reintegracji ze społeczeństwem motywuje w kierunku autonomii i pozostawiania z dala od kontroli ze strony innych. Badania przeprowadzone w populacji kobiet, które zdołały utrzymać się poza systemem penitencjarnym, wskazują, że największe szanse na sukces mają te, które przejmują kontrolę nad własnym życiem i w ten sposób zmieniają kierunek działania”.

Badania własne

Celem podjętych badań empirycznych była próba weryfikacji przydatności kategorii nadziei i własnej skuteczności w procesie odstąpienia od przestępczości. Problem badawczy stanowiły pytania: Jaki jest poziom nadziei i własnej skuteczności osób opuszczających zakłady karne? oraz Jaki jest związek nadziei i własnej skuteczności w procesie odstąpienia od przestępczości? Zastosowano dwa testy standaryzowane: pierwszy to Kwestionariusz Nadziei Podstawowej BHI-12 w opracowaniu J. Trzebińskiego i M. Zięby. Kwestionariusz składa się z 12 twierdzeń ocenianych na 5-stopniowej skali (zakres wyników od 9 do 45). Wynikiem jest suma punktów stanowiąca wskaźnik ogólnego poziomu nadziei podstawowej. Przy czym, im wyższy wynik, tym większa nadzieja podstawowa. Drugie narzędzie to Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności (GSES) w opracowaniu R. Schwarzera, M. Jerusalema i Z. Juczyńskiego. Narzędzie składa się z 10 twierdzeń i mierzy siłę ogólnego przekonania jednostki co do skuteczności radzenia sobie z trudnymi sytuacjami. Wynik ogólny może się mieścić w granicach od 10 do 40 punktów, przeliczanych następnie na wyniki stenowe. Im wyższy wynik, tym większe poczucie własnej skuteczności.

Badania przeprowadzono w Zakładzie Karnym w Trzebini na grupie 90 skazanych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy. Średnia wieku badanych wynosiła 28,5 roku. Badani odbywają karę pozbawienia wolności w związku z popełnionymi czynami karalnymi, takimi jak kradzież, uchylenie się od płacenia alimentów czy przestępstwa drogowe. Wszyscy skazani byli w końcowej fazie odbywania kary pozbawienia wolności (ostatnie 6 miesięcy).

Analiza przeprowadzonych badań wykazała, że średnia wartość nadziei podstawowej wynosi 31,24. Najniższa wartość wyniosła 17, natomiast największa 39, odchylenie standardowe wynosi $sd=3,97$. Gdy chodzi o własną skuteczność, średnia wartość wynosi 33,01. Najniższa wartość do 21, najwyższa zaś 40, odchylenie standardowe wynosi $sd=3,82$. Biorąc pod uwagę wyniki ważone, spośród badanych tylko jeden skazany osiągnął wynik na poziomie niskim, 42 na poziomie średnim, 47 zaś osiągnęło poziom wysoki.

Tabela 1. Nadzieja podstawowa i własna skuteczność – statystyki opisowe

Zmienna	Statystyki opisowe								
	N ważnych	Średnia	Mediana	Moda	Licz- ność Mody	Mini- mum	Maksi- mum	Warian- cja	Odch. std
Nadzieja	90	31,24444	32,00000	32,00000	16	17,00000	39,00000	15,80474	3,975518
Skutecz- ność	90	33,01111	33,00000	30,00000	13	21,00000	40,00000	14,64032	3,826268

Źródło: badania własne.

Należy zwrócić uwagę, że poziom nadziei podstawowej, jak i własnej skuteczności badanych, kształtuje się na poziomie średnim i wysokim, co świadczy o przekonaniu skazanych co do skuteczności podejmowanych działań i wierze we własne siły. Jednak w przypadku osób, u których obserwuje się wiele problemów, jak uzależnienie, brak miejsca zamieszkania czy kłopoty finansowe poziom nadziei i własnej skuteczności bliższy jest wynikom średnim niż wysokim.

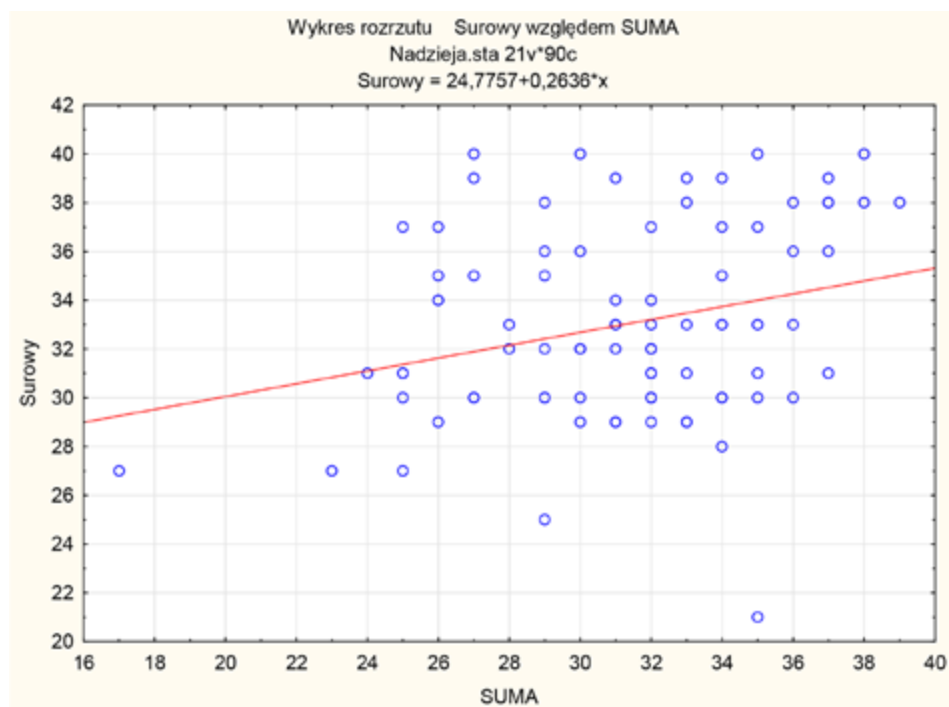
W badaniach podjęto także próbę określenia korelacji między poziomem nadziei podstawowej a poziomem własnej skuteczności. W tym celu przeprowadzono analizę korelacji rang Spearmana. Szczegółowe dane zawiera tabela 2.

Tabela 2. Korelacje rang Spearmana

Zmienna	Korelacja porządku rang Spearmana (Nadzieja) BD usuwane parami Oznaczone wsp. Korelacji są istotne z $p < ,05000$	
	Nadzieja	Skuteczność
Nadzieja	1,000000	0,244272
Skuteczność	0,244272	1,000000

Źródło: badania własne.

Analiza testem rho-Spearmana wykazała, że istnieje istotny związek między nadzieją i skutecznością ($Rho = 0,244$, $p < 0,005$). Rozrzut wyników i ich zależność przedstawiono na wykresie:

Suma = nadzieja, surowy = skuteczność

Źródło: badania własne.

Dalsze analizy miały na celu wykazanie, czy istnieje istotna różnica między poziomem nadziei a poziomem skuteczności w grupie z wysokim wynikiem. W tym celu utworzono trzy podgrupy badanych: 8 sten – wysoki; 9 sten – bardzo wysoki i 10 sten – wyjątkowo wysoki. Analiza testem nieparametrycznym Kruskala-Wallisa wykazała, że istnieje istotna różnica ($p=0,03$) w poziomie nadziei między trzema wyznaczonymi grupami: osób z wysokim poziomem skuteczności (suma rang=1742), osób z bardzo wysokim poziomem skuteczności (suma rang=934) oraz osób z wyjątkowo wysokim poziomem skuteczności (suma rang=1419). Szczegółowe dane zawiera tabela 3.

Dalsza analiza wskazuje, że ta istotna różnica istnieje między pierwszą a trzecią grupą ($Z = 2,62$; $p = 0,02$), czyli między osobami z wysokim poziomem skuteczności i osobami z wyjątkowo wysokim poziomem skuteczności. Dane zawierają tabele 4 i 5.

Tabela 3. Test Kruskala-Wallisa

Zależna: Nadzieja	ANOVA rang Kruskala-Wallisa; SUMA (Nadzieja.sta) Zmienna niezależna (grupująca): poziom 2 Test Kruskala-Wallisa: H (2, N=90) =6,992146 p =,0303			
	Kod	N ważnych	Suma Rang	Średnia Ranga
1	1	44	1742,000	39,59091
2	2	21	934,000	44,47619
3	3	25	1419,000	56,76000

Źródło: badania własne.

Tabela 4. Wartość 'z' dla porównań wielokrotnych

Zależna: Nadzieja	Wartość 'z' dla porównań wielokrotnych; SUMA (Nadzieja.sta) Zmienna niezależna (grupująca): poziom 2 Test Kruskala-Wallisa: H (2, N=90) =6,992146 p=,0303		
	1 R:39,591	2 R:44,476	3 R:56,760
1		0,705046	2,624024
2	0,705046		1,588483
3	2,624024	1,588483	

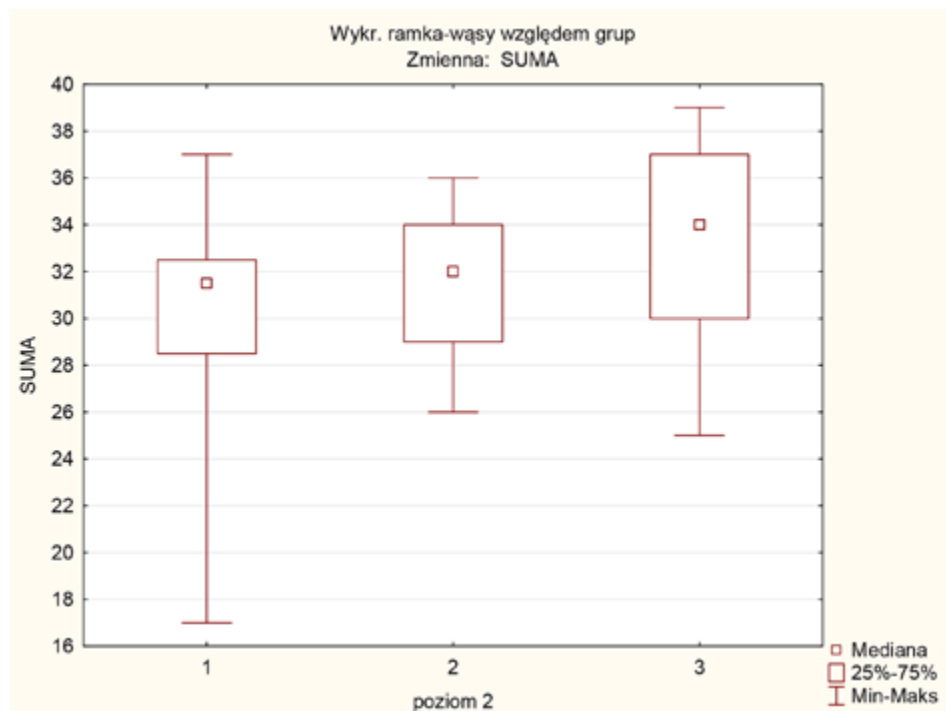
Źródło: badania własne.

Tabela 5. Wartość p dla porównań wielokrotnych

Zależna: Nadzieja	Wartość p dla porównań wielokrotnych (wustronnych); SUMA (Nadzieja.sta) Zmienna niezależna (grupująca): poziom 2 Test Kruskala-Wallisa: H (2, N = 90) = 6,992146 p = ,0303		
	1 R:39,591	2 R:44,476	3 R:56,760
1		1,000000	0,026069
2	1,000000		0,336532
3	0,026069	0,336532	

Źródło: badania własne.

Podsumowanie analiz przedstawiony jest na wykresie 2. Jak można zauważyć mediana nadziei rośnie wraz z poziomem skuteczności. U osób z wysokim poziomem skuteczności minimum wyników nadziei wynosi 17, maksimum zaś 37; u osób z wyjątkowo wysokim poziomem skuteczności minimum wyników nadziei wynosi 25, maksimum zaś 39.

Źródło: badania własne.

Ostatni element badań dotyczył pytania, czy nadzieja jest predyktorem własnej skuteczności. W tym celu przeprowadzono analizę regresji. Wyniki analizy pokazuje tabela 6.

Tabela 6. Analiza regresji

N = 90	Podsumowanie regresji zmiennej zależnej: Surowy (Nadzieja.sta) $R = ,27385998$ $R^2 = ,07499929$ Popraw. $R^2 = ,06448792$ $F(1,88) = 7,1351$					
	b^*	Bł. Std. z b^*	b	Bł. Std. z b	$t(88)$	p
W. wolny			24,77574	3,107657	7,972483	0,000000
Nadzieja	0,273860	0,102525	0,26358	0,098676	2,671154	0,009005

Źródło: badania własne.

Obserwowane zależności można zapisać za pomocą wzoru: skuteczność = $0,26 \times \text{nadzieja} + 24,77$. Na podstawie przeprowadzonych analiz należy stwierdzić, że nadzieja jest istotnym predyktorem poziomu własnej skuteczności ($b = 0,26$; $p = 0,009$). Im wyższa jest nadzieja, tym wyższy jest poziom własnej skuteczności.

Dyskusja i podsumowanie

Kategorie nadziei i własnej skuteczności znalazły podatny grunt w badaniach nad odstąpieniem od przestępczości. Autorzy podkreślają duże znaczenie wysokiego poziomu nadziei i własnej skuteczności w początkowej fazie procesu wychodzenia na prostą (Weaver, Farrall i Calverley). Ponadto utrzymanie przekonania o własnej skuteczności i nadzieja na dobre życie stają się istotnym predyktorem niepowrotności do przestępstwa nawet w sytuacji piętrzących się problemów po opuszczeniu instytucji penitencjarnej (Burnett, Maruna). Badania przeprowadzone w Zakładzie Karnym w Trzebini pokazują, że ponad połowa skazanych jest przekonana o własnej skuteczności działań (na co wskazuje wysoki poziom wyników stenowych) oraz wykazuje znaczny optymizm co do przyszłości i możliwości pokonywania trudności życiowych. To optymistyczne podejście do przyszłości widoczne w badaniach może być nieco zniekształcone przez chęć wypadnięcia dobrze w ostatniej fazie odbywania kary pozbawienia wolności. Skazani, mając przed sobą perspektywę opuszczenia zakładu karnego, starają się pokazać siebie z jak najlepszej strony i w ten sposób wykazać swoją gotowość do zakończenia procesu resocjalizacji. Niemniej jednak zarówno nadzieja, jak i własna skuteczność otwierają przed skazanymi możliwości spojrzenia w przyszłość z optymizmem i powodują, że chętniej podejmują kroki ku życiu wolnemu od przestępczości. Szansa na odstąpienie od przestępczości wzrasta w sytuacji, gdy skazany ma kontakt z kimś, kto w niego wierzy, niesie nadzieję i podtrzymuje ją nawet wtedy, gdy przestępca sam nie potrafi tego uczynić.

Proces odstąpienia od przestępczości jest zadaniem trudnym i wymaga osobistego zaangażowania skazanych. Zadaniem personelu więziennego jest wzbudzanie motywacji do uczestnictwa w programach resocjalizacji i do brania odpowiedzialności za własne wybory i życie. Wydaje się, że istotnym czynnikiem, obok motywacji, jest również nadzieja i przekonanie o własnej skuteczności podejmowanych działań. Zdiagnozowany niski poziom nadziei i własnej skuteczności staje się bowiem istotnym predyktorem powrotności do życia przestępczego (Burnett, Maruna) i znacznie ogranicza skuteczność podejmowanych przez personel więzienny wysiłków.

Z pewnością mankamentem przeprowadzonych badań jest to, że odbyły się tylko w jednym odcinku czasowym. Niewątpliwie ważna byłaby kontynuacja badań, np. pół roku po opuszczeniu zakładu karnego i w kolejnych latach. Ważne wydaje się również odczytanie indywidualnych treści nadawanych pojęciom nadzieja i własna skuteczność, czemu mogą posłużyć badania jakościowe.

Abstract: Hope and self-efficacy in the process of desistance from crime

The process of desistance from crime is placed between individual human choices and his participation in wider social life. Success depends therefore on both individual and social factors that affect the person from outside. Among the subjective factors, the category of hope and self-efficacy plays a more and more important role. Research shows that people who are diagnosed with a high level of hope and self-efficacy can cope better in difficult situations and have a better chance of going straight. The article presents research conducted among 90 convicts serving their sentences for the first time. The aim of the research was to measure the level of hope and self-efficacy and to show the relationship between variables. Half of the respondents achieved a high level of hope and self-efficacy, and hope is a significant predictor of their own effectiveness.

Key words: Desistance from crime, hope, self-efficacy, social readaptation.

Bibliografia

- [1] Burnett R., Maruna S., 2004, *So 'Prison Works', Does IT? The Criminal Careers of 130 Men Released from Prison under Home Secretary, Michael Howard*, "The Howard Journal", nr 4, s. 390–404.
- [2] Erikson E.H., 2002, *Dopełniony cykl życia*, Rebis, Poznań.
- [3] Farrall S., 1995, *Why Do People Stop Offending?*, "Scottish Journal of Criminal Justice Studies" nr 1, s. 51–59.
- [4] Farrall S., Calverley A., 2005, *Understanding Desistance from Crime. Theoretical Directions in Resettlement and Rehabilitation*, Open University Press, Berkshire.
- [5] Farrall S., Sparks R., 2006, *Introduction*, "Criminology & Criminal Justice", nr 1, s. 7–17.
- [6] Farrall, S., Bowling B., 1999, *Structuration, human development and desistance from crime*, „British Journal of Criminology”, nr 2, s. 253–267.
- [7] Fidelus A., 2012, *Determinanty readaptacji społecznej skazanych*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa.
- [8] Friestad C., Skog Hansen I.L., 2010, *Gender differences in inmates' anticipated desistance*, „European Journal of Criminology”, nr 4, s. 285–298.
- [9] Hannah-Moffat K., 2003, *Getting women out: The limits of reintegration reform*, „Criminal Justice Matters”, nr 53, s. 44–45.
- [10] Juczyński Z., 2000, *Poczucie własnej skuteczności – teoria i pomiar*, „Folia Psychologica”, nr 4, s. 11–24.
- [11] Juczyński Z., Juczyński A., 2012, „Chcieć to móc” czyli o znaczeniu poczucia własnej skuteczności w modyfikacji zachowań związanych z piciem alkoholu, „Alkoholizm i Narkomania”, nr 2, s. 215–227.
- [12] Kieszkowska A., 2012, *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*, Impuls, Kraków.
- [13] LeBell T., Burnett R., Maruna S., Bushway S., 2008, *The 'Chicken and Egg' of Subjective and Social Factors in Desistance from Crime*, "European Journal of Criminology", nr 2, s. 131–159.

- [14] McIvor G., Trotter C., Sheehan R., 2009, *Women, resettlement and desistance*, „Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice”, nr 4, s. 347–361.
- [15] McNeill F., 2006, *A desistance paradigm for offender management*, „Criminology and Criminal Justice”, nr 1, s. 39–62.
- [16] Snyder C.R., 1994, *Hope and Optimism*, w: *Encyclopedia of Human Behavior*, red. V.S. Ramachander, San Diego.
- [17] Trzebiński J. Zięba M., 2003, *Nadzieja, strata, rozwój*, „Psychologia jakości życia”, nr 1, s. 5–33.
- [18] Weaver B., 2014, *Control or Change? Developing Dialogues Between Desistance Research and Public Protection Practices*, „Probation Journal”, nr 1, s. 8–26.